

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-15>

УДК 338.48-51

Марія ЛУЩИК

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-5411-348X>

e-mail: murmarja@gmail.com

ГЕОГРАФІЯ ТЕМНОГО ТУРИЗМУ У СВІТІ

У статті підкреслено, що проблематика «темного» туризму є недостатньо опрацьованою в наукових джерелах, проте уже викликає зацікавленість в науці та суспільстві. Здійснено короткий авторський аналіз матеріалів сучасних наукових розвідок і досліджень щодо теоретичних та практичних аспектів розвитку «темного» туризму в світі. Досліджено ресурсну базу для розвитку «темного» туризму у світі. Укладено перелік 57 потенційно популярних для туриста «темних» місць і об'єктів (середньовічні замки, підземелля, тематичні музеї, в'язниці, собори, давні поселення, кладовища, аномальні зони, місця сили, поля битв та баталій тощо), які можуть використовуватися при розробці нових туристичних продуктів. За даними моніторингу, виконана картосхема об'єктів «темного» туризму. Здійснено географічну (за макрорегіонами світу) та тематичну (за приналежністю об'єктів до конкретних різновидів темного туризму: містичного туризму, некропольного туризму, танатотуризму та туризму катастроф) структуризацію цих об'єктів, та виявлено закономірності в їх геопросторовій організації. Виокремлено найцікавіші об'єкти темного туризму регіонів світу та подано коротку характеристику декількох дестинацій.

Ключові слова: темний туризм, містичний туризм, туризм катастроф, танатотуризм, некропольний туризм.

Mariya LUSHCHYK

Lviv Polytechnic National University

GEOGRAPHY OF DARK TOURISM IN THE WORLD

The article emphasizes that the issue of «dark» tourism is insufficiently studied in scientific sources, but it is already attracting interest in science and society. A short author's analysis of the materials of modern scientific research and research on theoretical and practical aspects of the development of «dark» tourism in the world by foreign and domestic scientists was carried out. The resource base for the development of «dark» tourism in the world was studied. A list of 57 potentially popular tourist «dark» places and objects («dead cities» and places of alienation, medieval castles, dungeons, catacombs, thematic museums, prisons, barracks, hospitals, cathedrals, ancient settlements, cemeteries, sanctuaries, anomalous zones, places of power, objects or territories of natural phenomena and disasters, battlefields and battles, etc.), which can be used in the development of new tourism products. According to monitoring data, a map scheme of «dark» tourism objects has been completed. Geographical (by macro-regions of the world) and thematic (by objects belonging to specific types of dark tourism: mystical tourism, necropolis tourism, thanatourism and disaster tourism) structuring of these objects was carried out, and regularities in their geospatial organization were revealed. The most interesting objects of dark tourism in the regions of the world are highlighted and a brief description of several destinations is given. It is noted that the study of objects of «dark» tourism can be useful in the process of forming strategies for the development of tourism in countries and regions, in the arrangement of infrastructure of the appropriate profile (quest rooms, amusement parks, thematic entertainment centers), in the organization of cultural events, contests, quests, festivals, educational excursions in mystical places to popularize them among tourists and attract additional investments, in the activities of tourist enterprises that plan to expand the existing range of tourist programs. The importance of further research on dark tourism is emphasized, as it is designed to stimulate humanity to realize the scale of disasters, to recognize the need for a peaceful relationship between people, science, military and nuclear technologies, which sometimes endanger the existence of the entire human civilization, and which makes clear the errors of these events and tragedies of the past and present.

Key words: dark tourism, mystical tourism, disaster tourism, thanatourism, necropolis tourism.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Темний туризм вважається новим видом туризму, але він уже завоював прихильників у сучасній світовій туристичній індустрії. На нашу думку, даний вид туризму має всі можливості та перспективи для подальшого розвитку у світі. В умовах повномасштабної українсько-російської війни, світ знову впритул стикається із явищами, подіями, які, здавалось би, відійшли у минуле. Ресурси темного туризму щодня поповнюються новими кривавими локаціями військових баталій, територіями болю, терору, місцями масових вбивств, тортур і братських кладовищ. В цих умовах, вважаємо, що темний туризм набуває нового філософського змісту, та покликаний змушувати людство усвідомлювати масштаби катастроф, визнати необхідність мирного взаємозв'язку між людьми, наукою, військовими та ядерними технологіями і містикією, які інколи ставлять під загрозу існування усїєї людської цивілізації, та дає зрозуміти помилки цих подій і трагедій минулого та теперішнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У процесі дослідження опрацьовано аналітичні праці вітчизняних та закордонних вчених, проаналізовано статистичні матеріали, Інтернет-ресурси. Виявлено, що вперше поняття «темний туризм» (dark tourism) було вжито в 1996 р. в журналі International Journal of Heritage Studies. Теоретичними дослідженнями структури «темного» туризму, основних мотиваційних аспектів інтересу до такого виду туризму присвячені

праці британських авторів, зокрема Д. Ленона та М. Фолі (введено поняття «темний» туризм, досліджено його види) [21], А. Сітона (вжито поняття «танатотуризм») [18], Ф. Стоуна (мотивація «темних» туристів) [19; 20]. Окремі питання дослідження темного туризму розглянуті в працях українських науковців. Зокрема, про історію походження терміну та його типізацію висловлювалися О. Арайс, Ю. Сологуб [2]. Про місце та особливості розвитку темного туризму серед специфічних видів туризму, об'єднаних під назвою «туризм людських слабкостей» писала І. Смаль [15]. Певні види та географічні аспекти поширення темного туризму в світі висвітлені в статтях К. Алістратової [1], О. Бордун [3], О. Бугрій [4], Т. Заставецького [6], М. Казьмирчук [8], Л. Кирилюк [9], М. Кляпа [10], І. Куліняка [11; 12], Я. Москаленко [13], С. СардакА [14] тощо. Зокрема, у праці К. Алістратової [1] розглянуто зарубіжний досвід організації містичного туризму. Про філософські і культурологічні передумови розвитку похмурого туризму розмірковують Л. та Т. Заставецькі [6]. Ключовим у статті М. Казьмирчук [8] є аналіз термінологічних варіантів меморіального й ностальгійного туризму, а також виділення загальних тенденцій щодо вивчення цих нових видів туризму у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях. На мотиваційних аспектах у розвитку темного туризму наголошують З. Шильнікова, І. Дульцева та М. Матушкіна [16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Дослідження проблем та перспектив розвитку темного туризму є актуальними, тому що дана проблематика досі не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі, проте викликає уже стабільний науковий інтерес та певний резонанс в суспільстві. Розгляд питань, пов'язаних з даною тематикою, носить як теоретичну, так і практичну значимість. Комплексних досліджень потенціалу «темного» туризму – основних локацій та дестинацій, залучення «темних» об'єктів до програм туристичних підприємств надто мало.

Формулювання мети статті

Метою роботи є дослідження ресурсної бази для розвитку темного туризму в світі. Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання: висвітлити теоретичні аспекти розвитку темного туризму; провести моніторинг потенційних місць «темного» туризму; структурувати об'єкти «темного туризму за географічним і тематичним критеріями; охарактеризувати найбільш популярні «темні» локації»; обґрунтувати проблеми розвитку даного виду туризму і запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження

У світі існує велика кількість місць, що можуть відноситися до темного туризму і які приваблюють людей з усього світу, серед яких найбільш відомими є острів Пасхи (Чилі), Стоунхендж (Великобританія), озеро Лох-Несс (Шотландія), замок Бран (Румунія), гора Афон (Греція), замок Віхров (Чехія), Лондонські підземелля (Великобританія) та інші. Багато турів стосуються Дня всіх святих – Хеллоуїна (31 жовтня).

Темний туризм користується великим попитом у світі, тому варто звернути увагу на карту пошукових запитів у web-сервісі Google trends за терміном «темний туризм» у світі, щоб визначити основні регіони чи країни, де популярний даний вид туризму (рис. 1).

Як видно на рис. 1, найбільша цікавість до темного туризму проявляється серед жителів Колумбії, Перу, Південної Кореї, Мексики. З Європи це Австрія, Швеція, Португалія, Великобританія. Серед регіонів найбільше виділяється Америка, країни якої цікавляться темним туризмом. Це і не дивно, адже перші туроператори, які створили та реалізували «темний» тур, були американцями, а перші туристичні агентства розпочали діяльність до місця катастрофи дирижабля «Гінденбург» у штаті Нью-Джерсі (США).

Одним з найкращих регіонів світу для розвитку темного туризму вважається *Європа*, адже вона має багату історію, що насичена різноманітними містичними подіями чи об'єктами. Крім цього, Європа завжди була місцем активних бойових подій, де відбулися дві світові війни у XX столітті на її території.

Найбільш розвиненою країною Європи, а також і світу по містичному туризму є *Великобританія*, в якій існує навіть «карта привидів» на дорогах та спеціальні дорожні знаки. Відомими дестинаціями темного туризму Великобританії є Шотландські замки, Озерний край, і власне столиця – Лондон. Зазвичай, тури передбачають не лише екскурсії з містичним мотивом, але й можливість зупинитися на ночівлю в замку з привидами та «пополювати» на них. Така організація «містичного» дійства вимагає акторської гри та належного гриму обслуговуючого персоналу задля створення відповідної атмосфери. Наприклад, в Озерному краї в замках під час вечері при свічках туристам демонструють фотографії та відео страшних вбивств, які сталися у цій місцевості. При цьому офіціанти та екскурсоводи переодягнені у вампірів, смертних чи монахів. Для популяризації темного туризму було знято і запущено на телебачення (канал «The Learning Channel») декілька документальних фільмів про замки з привидами Англії, Шотландії, Уельса [1].

До розвитку темного туризму залучена і *Румунія*. Особливо популярний такий об'єкт, як замок Бран, який є найбільш схожий до описів Брема Стокера про замок, де мешкав знаменитий вампір граф Дракула. Цей замок здобув неабияку популярність і власне попит туристів.

Польща також є в переліку країн з точки зору розвитку темного туризму. Цьому слугує минуле країни, яке було сповнене війнами та трагічними подіями. Зараз на території країни розташовані музеї-

табори часів Другої світової війни, а також старовинні замки з привидами (Хенціни, Джевїце, Гродзець, Огородзенець).

Іспанія є однією з найбільш відвідуваних країн світу, а її об'єкти та місця темного туризму є одними з найбільш популярних у світі, особливо це стосується некрополів (наприклад, кладовище Поблену в Барселоні).

У *Чехії* чи не кожний замок має власного привида. Наприклад, замок Сіхров відомий через привида Чорної дами, а в замку Рожмберк часом з'являється привид проклятої чоловіком Білої пані [1].

Популярним туристичним об'єктом Чехії є *Костниця в Седліце*, що являє собою осуарій, створений у склепі церкви Всіх Святих на околиці міста Кутна Гора. Вона оздоблена зсередини справжніми людськими кістками і черепами. В інтер'єрі цієї готичної каплиці використано близько 50 000 людських скелетів.

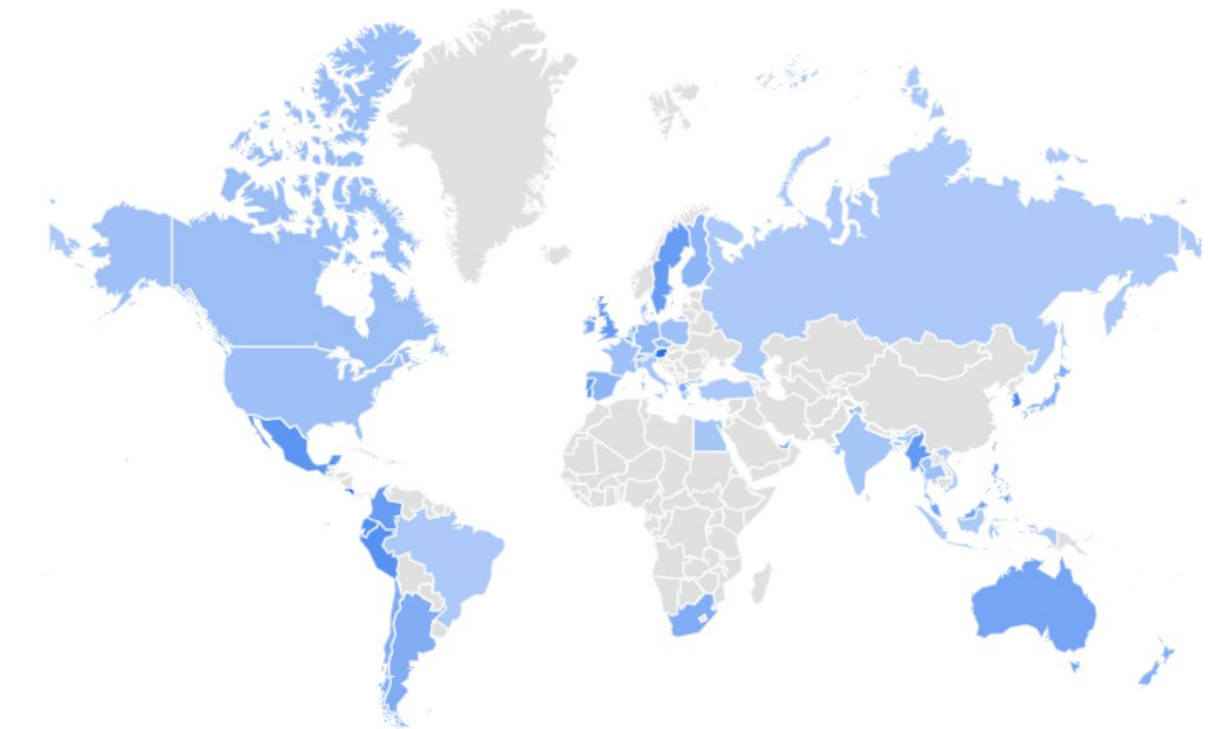

Рис. 1. Популярність пошукового запиту «темний туризм» у світі [5]

Темний туризм в *Північних країнах Європи* розвивається завдяки їхнім природним об'єктам і місцевостям, яких пов'язують з містичними персонами, зокрема тролями, духами.

Саме в *США* користується найбільшою популярністю некропольний туризм. Наприклад, на День усіх святих збирається багато місцевих жителів на кладовищі Брукліна (Нью-Йорк). А ось окремим екскурсіям містичного характеру вже понад 40 років (наприклад, тур «Hair-Raising Harpers» до міста Харперс-Феррі у штаті Західна Вірджинія).

Також у США є достатня кількість будинків та готелів, які мають своїх привидів. Справжнім містом привидів, оточений магією вважається Нью-Орлеан. У цьому місті діє готель «1891», власники якого не бояться розповідати про своїх привидів на офіційному сайті. Неподалік від міста знаходиться болото Манчак, прокляте Королевою Вуду. Туристам пропонують відвідати містичне місце на човні в нічний час.

Відомим об'єктом *США* є музей медичної історії Мюттера – це музей медичних патологій, старовинного медичного устаткування і біологічних експонатів. Експозиції, представлені тут, здаватимуться привабливими і цікавими далеко не для кожного мандрівниками. Більш того, щоб дивитися на зразки музею потрібно мати міцну психіку і сталеві нерви.

У *Чилі* досить страшним місцем і популярним об'єктом вважається кладовище Ла Норія. Саме містечко колись було процвітаючим шахтарським містом, однак після декількох важких періодів бізнес пішов на спад, а потім розвалився. Покинута місто-привид досить страшне і само по собі, проте, саме місцеве кладовище зробило це місто одним з найбільш популярних місць для темного туризму. Ходять чутки, що мертві кладовища вночі встають з могил і гуляють по місту. Крім того, різні образи часто відображаються на фотографіях відвідувачів. Крім відомих випадків паранормальної активності, на кладовищі є відкриті могили.

Одним з найвідоміших об'єктів «темного» туризму в Азії є ліс самогубців в *Японії*. Офіційна назва лісу – Аокігахара. Його площа становить 35 кв. км. Розташовується він у північно-західного підніжжя гори Фудзі. Вже багато років це місце асоціюється з демонами і нечистою силою японської міфології. У лісі

дерева ростуть у край щільно один до одного, через що вітер тут трапляється вкрай рідко, що робить ліс дуже тихим і похмурым місцем. Влада міста роблять все, щоб уберегти людей від відвідування лісу. Тут встановлені численні знаки англійською та японською мовами. Всі вони закликають обдумати свої дії, тому як тут трапляється багато самогубств. Причини таких явищ не ясні. Згідно зі статистичними даними, в рік тут реєструється близько 100 самогубств. Незважаючи на це, передбачається, що в лісі збереглися безліч невиявлених трупів.

У *Африці* можна виділити пустелю Данакіль, розташовану в *Ефіопії*, яка теж користується неймовірною популярністю у туристів, хоча і є смертельно небезпечною. Дихати тут вкрай важко. Нерідко температура повітря перевищує 60 градусів за Цельсієм. В повітрі панують токсичні домішки, а вологість повітря вкрай висока. Однак любителів «темного» туризму це ніяк не відлякує. Туристів в це місце приваблюють унікальні «марсіанські» пейзажі, соляні утворення, а також озера з сірчаною кислотою і нафти.

Крім вище перелічених об'єктів, є ще велика кількість популярних місць темного туризму серед туристів. Для кращої структуризації об'єктів, ми розділили їх за географічним (по регіонах) та тематичним (за тематикою) принципом. Існує чотири основні тематичні види темного туризму: туризм катастроф, танатотуризм, містичний туризм, некропольний туризм. В кожному з цих видів виділяються різні об'єкти туристичного огляду. *Туризм катастроф* в посібнику «Сучасні різновиди туризму» визначається як «різновид туризму, що функціонує в місцевостях, де сталися трагічні події» [10]. Туризм катастроф поділяється на *природний* та *антропогенний*. Він передбачає відвідування місць стихійних лих (землетрусів, ураганів, штормів), хімічних, транспортних катастроф та місць, котрі людство довело до надзвичайних станів. Особливою популярністю користуються місця, пов'язані з техногенними катастрофами. Щороку безліч людей мандрують по світу в пошуках стихійних лих, наприклад, відправляються в тури до місць, де за припущеннями метеорологів, має бути торнадо. Туристи також відвідують місця з трагічним минулим, де їхню увагу привертають більше наслідки стихійних лих: зруйновані міста, затоплені місцевості і т. д.

Танато-туризм – відвідування місць, де відбулися трагічні події. До цього виду темного туризму також відносять в'язниці із суворим режимом, музеї тортур, місця історичних битв і страт. Після закінчення Другої Світової війни було відкрито для відвідування місця загибелі людей – концентраційні табори. Сьогодні для суспільства відкриті для відвідування табори ГУЛАГу [13].

Містичний туризм – це подорожі до пам'яток, де «проживають» привиди чи місця, пов'язані з містичними явищами чи паранормальною активністю. Окремі люди відчувають тягу до надприродного і тому вибирають місця та об'єкти, де була помічена паранормальна активність. Замки з привидами та вампірами, місця чудес та сили, унікальних релігійних дій, УФО, чаклуни та мольфари та будь-яка інша паранормальна активність – це предмет вивчення любителів містичного туризму.

Некропольний («кладовищний») туризм – вид туризму, відвідування місць масових або одиничних поховань (могил, цвинтарів) з пізнавальною, меморіальною чи дослідницькою метою. В основному екскурсії кладовищами організовуються у місцях з давньою історією та цікавими архітектурними елементами – надгробками, або наявністю могил відомих людей [4].

Найпопулярніші локації «темного» туризму у світі подаємо у табл. 1.

Таблиця 1

Ресурсна база «темного» туризму в світі

№	Назва місця/об'єкту	Місцезнаходження	Класифікація
1	2	3	4
<i>Європейський туристичний регіон</i>			
1.	Замок Дракули	м. Бран, Румунія	Містичний туризм
2.	Лондонський тауер	м. Лондон, Великобританія	Містичний туризм
3.	Місто мучеників, покинуте місто-привид	м. Орадур-сюр-Глан, Франція	Танато-туризм
4.	Паризькі катакомби	Париж, Франція	Містичний туризм
5.	Місця скоєння злочинів Джеком-різником	м. Лондон, Великобританія	Танато-туризм
6.	Чорнобильська зона відчуження	м. Прип'ять, Україна	Туризм катастроф
7.	Замки Озерного краю	Великобританія	Містичний туризм
8.	Озеро Лох-Несс	Шотландія	Містичний туризм
9.	Місто-привид Бельчіте	Іспанія	Містичний туризм
10.	Цвинтар Поблену	Барселона, Іспанія	Некропольний туризм
11.	Музей пам'яті жертвам гетто «Станція Радегаст»	м. Лодзь, Польща	Танато-туризм
12.	Казарми Бабенхаузен	Німеччина	Містичний туризм
13.	Покинута госпіталь Беліц-Хайльштеттен	Німеччина	Містичний туризм
14.	Помпеї	Італія	Туризм катастроф
15.	Замок Ліп	біля м. Роскреа, Ірландія	Містичний туризм
16.	Карроумор (древнє святилище)	Сліго, Ірландія	Некропольний туризм
17.	Костіца в Седліце	м. Кутна-Гора, Чехія	Некропольний туризм

1	2	3	4
18.	Лондонська темниця	м. Лондон, Великобританія	Танато-туризм
19.	Поля битв на Соммі	Франція	Танато-туризм,
20.	Концентраційний табір-музей, Аушвіц-Біркенау	Польща	Танато-туризм
21.	В'язниця Кароста	м. Ліспая, Латвія	Танато-туризм
22.	Замки з привидами (Хенціни, Хойнік, Джебце, Гродзець)	Польща	Містичний туризм
23.	Замок Вольфзегг	Баварія, Німеччина	Містичний туризм
24.	Драгсхольмський замок	Данія	Містичний туризм
25.	Бромптонське кладовище.	Великобританія	Некропольний туризм
26.	Єврейське кладовище та православне кладовище	м. Варшава, Польща	Некропольний туризм
27.	Концентраційні табори часів Другої світової війни (Дахау, Бухенвальд, Заксенхаузен)	Німеччина	Танато-туризм
Американський туристичний регіон			
28.	Ріджес	штат Огайо, США	Містичний туризм
29.	Острів ляльок	м. Мехіко, Мексика	Містичний туризм
30.	Тюрма Алькатрас	м. Сан-Франциско, США	Танато-туризм
31.	Кладовище Ла Норія	Чилі	Містичний+некропольний туризм
32.	Готель «Банф Спрінгс»	провінція Альберта, Канада	Містичний туризм
33.	Кратер Беррінджера	Аризона, США	Туризм катастроф
34.	Меморіальний музей Голокосту	м. Вашингтон, США	Танато-туризм
35.	Граунд-Зіро	м. Нью-Йорк, США	Танато-туризм
36.	Аварія на АЕС Три-Майл-Айленд	Пенсильванія, США	Туризм катастроф
37.	Грін-Вудський цвинтар	м. Нью-Йорк, США	Некропольний туризм
38.	Кладовище Реколета	м. Буенос-Айрес, Аргентина	Некропольний туризм
39.	Геттісберг	США	Танато-туризм
40.	Місце вбивства президента Кеннеді	Техас, США	Танато-туризм
Азійсько-Тихоокеанський туристичний регіон			
41.	Аварія на АЕС у префектурі Фукусіма	Японія	Туризм катастроф
42.	Аральське море та пустеля Аралкум	Аральск, Казахстан	Туризм катастроф
43.	Семіпалатинський ядерний полігон	м. Семей, Казахстан	Туризм катастроф
44.	Поля вбивств ЧоенгЕк та музей геноциду Туол-Сленг	Пномпень, Камбоджа	Танато-туризм
45.	Центральна в'язниця Банг Кванг	провінція Нонтабурі, Таїланд	Танато-туризм
46.	Ядерне бомбардування Хіросіми і Нагасакі	Японія	Танато-туризм, туризм катастроф
47.	Ліс самогубств -Аокігахара	біля підніжжя гори Фудзі, Японія	Містичний туризм, танато-туризм
48.	Ачегський музей цунамі	м. Банда-Ачех, Індонезія	Туризм катастроф
49.	Хіросімаський меморіал миру	Японія	Туризм катастроф
50.	В'язниця Хоа Ло	Ханой, В'єтнам	Танато-туризм
51.	Музей смерті – медичний музей	Бангкок, Таїланд	Танато-туризм
52.	Сюанькоу – місце землетрусу	Китай	Туризм катастроф
53.	Меморіал «Жертвам Нанкінської різанини»	м. Нанкін, Китай	Танато-туризм
Африканський туристичний регіон та Близький Схід			
54.	«Червоний терор» Меморіальний музей Мучеників	Аддис-Абеба, Ефіопія	Танато-туризм
55.	Меморіальний центр геноциду Кігалі	м. Кігалі, Руанда	Танато-туризм
56.	Пустиня Данакіль	Ефіопія	Туризм катастроф
57.	Єгипетські піраміди	Єгипет	Некропольний туризм

*розроблено автором на основі [16, 17].

Інформація, подана в табл. 1, дає можливість стверджувати, що регіони світу мають необхідний запас туристичних об'єктів та місць для розвитку «темного» туризму. Для кращого розуміння знаходження популярних місць темного туризму серед туристів варто представити дані табл. 1 у вигляді карти (рис. 2). Можна зробити висновок, що темний туризм пропонує багату ресурсну базу зацікавленим туристам, особливо це стосується Європи, хоча крім вище перелічених місць, існує ще безліч таких об'єктів по всьому світу.

Повертаючись до рис. 1, Україна на карті пошукових запитів не позначена, оскільки кількість та частота пошукових запитів є низькою, це підтверджує слабку зацікавленість у відвідуванні «темних» атракцій. Проте деякі з українських туроператорів все ж таки пропонують жителям України тури до темних місць. До прикладу, туроператор «Відвідай» пропонує тури в межах України і одним з таких турів є відвідування Чорнобилю. Багато українських туроператорів розробили тури до регіону Трансильванії (Румунія), де знаходиться знаменитий замок Дракули. Також відомі туроператори, такі як JoinUp, Coral

travel пропонують відвідування Єгипетських пірамід. Проте це дослідження показує, що українські туроператори пропонують маленьку частину об'єктів темного туризму і тим самим зменшують зацікавленість українців до даного виду туризму.

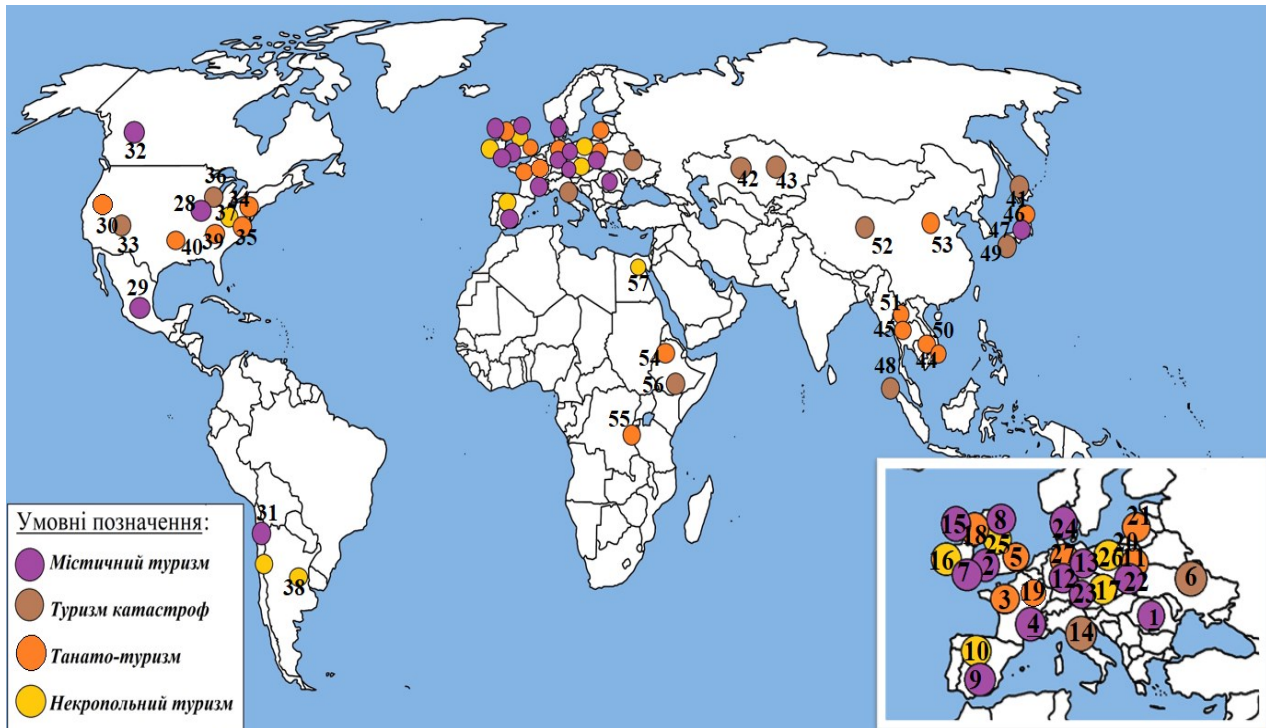

Рис. 2. Центри розповсюдження популярних місць темного туризму

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, з тих пір як туристи стали відвідувати місця, пов'язані зі смертю і різними катастрофами, в побут поступово увійшло поняття «темний туризм». Під цим видом туризму розуміється відвідування місць трагічних подій, цвинтарів та захоронень, місць катастроф та масових смертей людей, а також містичних місць. На підставі даного дослідження, можна зробити висновок, що у світі налічується достатня ресурсна база для розвитку темного туризму та кожного його підвиду (туризм катастроф, містичний, некропольний туризм, танато-туризм). Загалом усі регіони світу можуть запропонувати туристам цікаві та загадкові об'єкти, на базі яких можна розробити ще більше туристичних програм. До таких пам'яток фахівці відносять Помпеї, пам'ятний меморіал на місці Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку, Єгипетські піраміди, місця катастроф і стихійних лих і навіть звичайні екскурсії по кладовищах.

Крім того, практика багатьох туристичних агентств показує, що дуже часто туристи люблять приїжджати в місія після цунамі, ураганів, тайфунів та інших стихійних лих. Крім того, є багато «місць сили», які загадковим чином мають сильну енергетику, де люди історично відновлювали своє ментальне здоров'я. Подальше дослідження об'єктів «темного» туризму може бути корисним у процесі формування стратегій розвитку туризму країн та регіонів, при облаштуванні інфраструктури відповідного профілю (квест-кімнати, парки розваг, тематичні розважальні центри), при організації культурних заходів, конкурсів, квестів, фестивалів, освітніх екскурсій у містичних місцях для їх популяризації серед туристів та залучення додаткових інвестицій, у діяльності туристичних підприємств, які планують розширювати існуючий асортимент туристичних програм шляхом розробки «темних» турів та екскурсій.

Література

1. Алістратова К. Е. Містичний туризм: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні / К. Е. Алістратова // Географія та туризм, 2013. – № 26. – С. 93-101.
2. Арайс О. Темний туризм / О. Арайс, Ю. Сологуб // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10–11 квітня 2014 р. – К. : НУХТ, 2014. – Ч. 3. – С. 482-483.
3. Бордун О. Ю. Теоретичні та практичні засади дослідження похмурого туризму України / О. Ю. Бордун, У. В. Деркач // Географія та туризм : наук. зб. – Київ : Альфа-ППК, 2014. – № 30. – С. 62-72.
4. Бугрій О. В. Некропольний туризм та його об'єкти на Україні / О. В. Бугрій // Географія та туризм. – 2010. – № 4. – С. 52-62.
5. Веб-сервіс «Google Trends» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://trends.google.com.ua/trends>.

6. Заставецький Т. Б. «Похмурий туризм» як відображення трагічних подій у історії та культурі народів / Т. Б. Заставецький, Л. Б. Заставецька // Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. – Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2011. – № 1. – С. 101-107.
7. Іванов А. М. «Темний» туризм як один з перспективних видів туризму / А. М. Іванов // Бізнес-навігатор. – 2011. – № 5. – С. 186-191.
8. Казьмирчук М. Меморіальний і ностальгійний туризм у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях / М. Казьмирчук // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Історія. – 2016. – № 4. – С. 20-31.
9. Кирилюк Л. М. Нові (нетрадиційні) види туризму України / Л. М. Кирилюк // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: географія. – Вінниця, 2008. – № 17. – С. 191-195.
10. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
11. Кулиняк І. Я. Перспективи розвитку містичного туризму в Україні / І. Я. Кулиняк, К. М. Ярмола, Б. О. Малішевська // Матеріали Міжнародної наукової конф. «Формування сучасної наукової думки». – Кропивницький : МЦНД, 2020. – С. 53-56.
12. Кулиняк І. Я. Містичний туризм: сутність і перспективи розвитку у Львівській області / І. Я. Кулиняк, І. І. Жигало, К. М. Ярмола // Бізнес Інформ. – 2020. – № 3. – С. 128-137.
13. Москаленко Я. О. «Темний» туризм як новий вид туризму [Електронний ресурс] / Я. О. Москаленко. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/moskalenko.htm.
14. Сардак С. Е. Потенціал «темного туризму» в країнах Європи / С. Е. Сардак, С. В. Таран // Економіка і суспільство. – 2018. – № 18. – С. 27-34.
15. Смал І. В. (2013). Туризм людських слабкостей / І. Смал // Географія та туризм. – (24). – 69-76.
16. Шильнікова З. М. Тенденції розвитку «темного» туризму та його мотиваційні аспекти / З. М. Шильнікова, І. І. Дульцева, М. В. Матушкіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 22. – С. 586-591.
17. Dark Tourism – the guide to dark travel destinations around the world [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dark-tourism.com/index.php>.
18. Seaton A. V. Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism. / A. V. Seaton // The International Journal of Heritage Studies. – 1996. – № 2. – P. 234-244.
19. Stone P. A. Dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions / A. P. Stone // Tourism, 2006. – № 54(2). – P. 145-160.
20. Stone P. Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective / P. Stone, R. Sharpley // Annals of Tourism Research. – Oxford, 2008. – P. 574-595.
21. Foley M., JFK and dark tourism: A fascination with assassination / M. Foley, J. Lennon // International Journal of Heritage Studies. Taylor & Francis. – 1996. – № 2(4). – P. 198-211.

References

1. Alistratova K. E. Mistychnyi turizm: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini / K. E. Alistratova // Heohrafiia ta turizm, 2013. – № 26. – S. 93-101.
2. Arais O. Temnyi turizm / O. Arais, Yu. Solohub // Naukovi zdobutky molodi – vyrishenniu problem kharchuvannia liudstva u KhKhI stolitti : prohrama i materialy 80 mizhnarodnoi naukovoï konferentsii molodykh uchenykh, aspirantiv i studentiv, 10–11 kvitnia 2014 r. – K. : NUKhT, 2014. – Ch. 3. – S. 482-483.
3. Bordun O. Yu. Teoretychni ta praktychni zasady doslidzhennia pokhmuroho turizmu Ukrainy / O. Yu. Bordun, U. V. Derkach // Heohrafiia ta turizm : nauk. zb. – Kyiv : Alfa-PIK, 2014. – № 30. – S. 62-72.
4. Buhrii O. V. Nekropolnyi turizm ta yoho obiekty na Ukraini / O. V. Buhrii // Heohrafiia ta turizm. – 2010. – № 4. – S. 52-62.
5. Veb-servis «Google Trends» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://trends.google.com.ua/trends>.
6. Zastavetskyi T. B. «Pokhmuryi turizm» yak vidobrazhennia trahichnykh podii u istorii ta kulturi narodiv / T. B. Zastavetskyi, L. B. Zastavetska // Rekreatsina heohrafiia i turizm. Naukovi zapysky. – Ternopil : TNPU imeni V. Hnatiuka, 2011. – № 1. – S. 101-107.
7. Ivanov A. M. «Temnyi» turizm yak ody z perspektyvnykh vydiv turizmu / A. M. Ivanov // Biznes-navihator. – 2011. – № 5. – S. 186-191.
8. Kazmyrchuk M. Memorialnyi i nostalhiinyi turizm u vitchyznianykh i zarubizhnykh doslidzhenniakh / M. Kazmyrchuk // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Istorii. – 2016. – № 4. – S. 20-31.
9. Kyryliuk L. M. Novi (netradytsiini) vydy turizmu Ukrainy / L. M. Kyryliuk // Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Serii: heohrafiia. – Vinnytsia, 2008. – № 17. – S. 191-195.
10. Kliap M. P. Suchasni riznovydy turizmu: navchalnyi posibnyk / M. P. Kliap, F. F. Shandor. – K. : Znannia, 2011. – 334 s.
11. Kulyniak I. Ya. Perspektivy rozvytku mistychnoho turizmu v Ukraini / I. Ya. Kulyniak, K. M. Yarmola, B. O. Malishevskia // Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konf. «Formuvannia suchasnoi naukovoï dumky». – Kropyvnytskyi : MTsND, 2020. – S. 53-56.
12. Kulyniak I. Ya. Mistychnyi turizm: sutnist i perspektyvy rozvytku u Lvivskii oblasti / I. Ya. Kulyniak, I. I. Zhyhalo, K. M. Yarmola // Biznes Inform. – 2020. – № 3. – С. 128-137.
13. Moskalenko Ya. O. «Temnyi» turizm yak novyi vyd turizmu [Elektronnyi resurs] / Ya. O. Moskalenko. – Rezhym dostupu : http://tourlib.net/statti_ukr/moskalenko.htm.
14. Sardak S. E. Potentsial «temnoho turizmu» v krainakh Yevropy / S. E. Sardak, S. V. Taran // Ekonomika i suspilstvo. – 2018. – № 18. – S. 27-34.
15. Smal I. V. (2013). Turizm liudskykh slabkosti / I. Smal // Heohrafiia ta turizm. – (24). – 69-76.
16. Shylnikova Z. M. Tendentsii rozvytku «temnoho» turizmu ta yoho motyvatsiini aspekty / Z. M. Shylnikova, I. I. Dultseva, M. V. Matushkina // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2018. – № 22. – S. 586-591.

-
17. Dark Tourism – the guide to dark travel destinations around the world [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://dark-tourism.com/index.php>.
 18. Seaton A. V. Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism. / A. V. Seaton // *The International Journal of Heritage Studies*. – 1996. – № 2. – P. 234-244.
 19. Stone P. A. Dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions / A. P. Stone // *Tourism*, 2006. – № 54(2). – P. 145-160.
 20. Stone P. Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective / P. Stone, R. Sharpley // *Annals of Tourism Research*. – Oxford, 2008. – P. 574-595.
 21. Foley M., JFK and dark tourism: A fascination with assassination / M. Foley, J. Lennon // *International Journal of Heritage Studies*. Taylor & Francis. – 1996. – № 2(4). – P. 198-211.